
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

УТОПИЧНИТЕ ИНТУИЦИИ НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ И ЕДИН КРИТИЧЕСКИ ПОГЛЕД КЪМ ТЯХ

**Петър Стефанов. Щастливеца и Бай Ганьо. В. Търново:
Фабер, 2006.**

Човек може да поздрави автора за книгата му, ако иска да я отбележи само като книжен факт, но за изследването на Петър Стефанов съм дълбоко убеден, че трябва да се изкаже благодарност. Ценя една книга не само по това как и какво е казано, а колко идеи мога да взема от нея. А в “Щастливеца и Бай Ганьо” ги има – заповядай и си набери. Петър Стефанов е прецизен и бавен във фразата си, избягва словесните ефекти, премисля и постепенно води читателя към дълбоката вода. Неговата методология не се изгражда като система от еднородни подходи, защото той може да ни вземе ума и когато работи върху текста, пипайки такива детайли, за които нашето съзнание е заспало, и когато впрегне социологически, политически и нравствено-психологически нюанси, чрез които изгражда един неочакван мисловен сюжет.

В последните си изследвания Петър Стефанов защитава един свой подход към художествения текст, който той поставя в социокултурен контекст, и така успява да намери неочаквани гледни точки. За подобно разбиране обаче е необходимо да се използва идеята, че “отделните творби функционират като един цялостен текст”, от който не са изключени “сложните исторически преобразования на образа на автора”. Едва ли има по-подходящ текст от “Бай Ганьо” за такъв подход. Сполуките на мисленето му в тази посока се открояват най-добре в последните две глави: “Изкушенията на океана и метаморфозите на българския Силоам” и “Да свириш “стреснати песни” – призвание или проклятие”. За тях спокойно мога да

кажа, че само Петър Стефанов може да ги напише – системен и остроумен, непредвидим и гъвкав, находчив и ангажиращ, предизвикателен и балансиращ. Във фразата му винаги се крие една леко насмешлива усмивка, която времето на Просвещението нарече “усмивката на разума”.

Петър Стефанов разполага книгата си в едно цялостно разгръщане на творчеството и личността на Алеко Константинов, така че е хванал най-характерните текстове – от пътеписите и фейлетоните до “Бай Ганьо”. Този стремеж към пълнота обаче невинаги му позволява да използва силното си оръжие – ухажването на детайла с едно почти любовно обяснение, след което този самотник в текста сам отваря тайните си. Същевременно някаква вътрешна самодисциплина на автора не му позволява да се впусне в находките си и да ги преследва докрай. А може би това е и от уважение към читателя – да не го лишава от собствено пътуване. Така например наблюденията на изследвача за Савонарола, който е признат от Алеко за най-симпатичното исторически лице, пораждат много асоциации. Петър Стефанов, от една страна, отбелязва, че в личността на Алеко, като при Савонарола, има “скрит неистов план” (с. 25), който по-скоро ни препраща към идеята за агресивността на писателя, но за изследвача тя е само в “неблагодарната позиция на хумориста-сатирик, в игровите форми на фейлетонно-маскарадното”, които подсказват за социалната роля на писателя. Но в крайна сметка защо да не признаем агресивността на Алеко Константинов. Та в образа на Иваница Граматиков писателят развенчава и осмива идеалиста, макар да има “любов в сърцето”, “вяра в доброто”, но той е наивен “до глупост”. Алеко Константинов е пожелал да излезе от тази роля. Показателно е виждането му за необходимостта българите да имат своя художествена академия и “Писмо от бай Ганя до Константин Величков”, което Алеко пише по време на създаването на книгата си, но не се решава да го помести в нея. За фанатика Савонарола неговият съвременник Микеланджело пише, че не е за вярване, защото “намеренията му са предварително обречени на провал. Той искаше да промени света, а това не е по силите на никого”. Дали Алеко със сатирата си е поставял за задача да промени българина, което в досегашната ни история не е било по силите на никого? Но как да промениш нещо, което не познаваш добре, а само го виждаш в действителността, както виждаш куклите в ръцете на актьорите. Оттук и агресивността на Алеко – в незнанието, което впрочем той сам си признава. Каква ли полза! Тук виждам, че малко съм се разпалил, но така е, когато четеш тази книга – не може да те остави безучастен и предизвиква съпротивителни сили, но по-скоро като желание за диалог.

Петър Стефанов умее да прави критически сюжети, и то понякога от наглед незначителни неща, като хорото, което Алеко е искал да му изсвирят в Пловдив, за да остане в града, но оркестърът все още нямал български репертоар. И така Алеко тръгва към Пещера и към смъртта си (с. 47). Същевременно изследвачът подрежда добре текстовете в един системен порядък – интересна е класификацията на фейлетоните, съотнасянето на Бай Ганьо към Хитър Петър и към ролята на трикстера, различните хипостази, които се открояват по време на пътуването, описано в “До Чикаго и назад”. Така Петър Стефанов казва своята дума, без да пренебрегва писаното преди него, и стига до извода, че “национално-културното значение на Алековия критицизъм е като допинга за организма – способства телосът да надмогне себе си, но и носи опасност от травматични последици” (с. 215). Изследвачът вижда в какво е допингът, но повече като че ли го влече да види травматичното, макар че завършва твърде оптимистично с очакването да се превърнат в “реалност утопичните интуиции на Щастливеца”. Искаше ми се да се доверя на автора, макар да си оставям като едно наум, че при Алеко и Бай Ганьо се ражда по интуитивен път. А пък не е утопия!

Радослав Радев